

**УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

**Обласний навчально-методичний центр підвищення
кваліфікації працівників культосвітніх закладів**

*Робота – переможець обласного конкурсу з розробки
навчально-методичних матеріалів, програм
/2017-2018 навчальний рік/*

**КОМПЛЕКСНА ПОЕТАПНА МЕТОДИКА
ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ
ШАНІСТІВ – ПОЧАТКІВЦІВ**

/доігровий період навчання/

Харків 2019

Рекомендовано Методичною радою
обласного навчально-методичного
центру підвищення кваліфікації
працівників культосвітніх закладів
протокол № 3 від 03.06.2018 р.

Комплексна поетапна методика всебічного розвитку здібностей піаністів-початківців /доігровий період навчання/

Укладачі:

Колеснікова М. О. – спеціаліст вищої категорії, викладач фортепіано Харківської дитячої музичної школи №13 імені М. Коляди

Зоріна П. Б. – викладач-методист вищої категорії, викладач музично-теоретичних дисциплін Харківської дитячої музичної школи №13 імені М. Коляди

Рецензенти:

Цурканенко І.В. – Доцент кафедри інтерпретології та аналізу музики ХНУМ ім. І. П. Котляревського, кандидат мистецтвознавства, доцент

Юшкевич С. Ю. – Доцент кафедри спеціального фортепіано ХНУМ ім. І. П. Котляревського, Заслужений артист України, Лауреат Міжнародного конкурсу

Дана методична розробка посіла **третє місце** в Обласному конкурсі з розробки навчально-методичних матеріалів, програм для початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) області 2017-2018 навчального року.

Потрібність в представленій методиці полягає, по-перше, у принципі комплексного розвитку не тільки музичних, але і рухових (фізичних) здібностей учнів. По-друге, заміна «лінійного» підходу до комплексного розвитку музичних здібностей учня (спочатку ознайомлення з інструментом, потім вивчення нот, клавіш, потім нотна грамота і т. і), на «поліфонічний» підхід.

Представлені в даній роботі вправи в різних модифікаціях можна застосовувати на інструменті, усно і письмово. Вони суттєво збагатять та полегшать роботу в теоретичних класах, в інших відділеннях мистецьких шкіл.

Робота орієнтована на досягнення якісно нових освітніх результатів і є методичним підґрунтям Типових навчальних планів шкіл естетичного виховання, затверджених наказом Міністерства культури від 11. 08. 2015р. № 588.

© ОНМЦПК 🎵🎵🎵 2019

Зміст

Вступ.....	4
Погляд на комплексну поетапну методику.	5
Основні завдання педагога для піаніста-початківця.	6
1. Оволодіння руками, піаністичними навичками, розвиток можливостей учня.....	8
2. Знайомство з фортепіано. Пізнання його можливостей.	14
1) Знайомство з устроєм фортепіано.....	14
2) Знайомство з клавіатурою, октавами фортепіано, його ключами.....	16
3. Нотна грамота. Освоєння ігрового фортепіанного простору.	19
1) Висотність	19
2) Тривалості	24
4. Слух. Образне мислення.....	26
5. Метро-ритмічний розвиток.	31
6. Кінесіологія – гімнастика мозку.	36
Висновки.....	45
Додаток 1	46
Додаток 2	47
Список рекомендованих та використаних джерел.....	49

«... Вчитель гри на будь-якому інструменті ... повинен бути перш за все вчителем музики, тобто її роз'яснителем і тлумачем. особливо це необхідно на нижчих щаблях розвитку учня: тут вже зовсім неминучий комплексний метод викладання, тобто вчитель повинен бути одночасно і істориком музики, і теоретиком, учителем сольфеджіо ... і гри на фортепіано».

Г. Нейгауз

Вступ

Класична цілісна методика навчання гри на фортепіано на пострадянському просторі суттєво поглиблена та збагачена сучасними викладачами. Так, у посібнику Т. Юдовіної - Гальперіної «Велика музика - маленькому музиканту» дається можливість самостійно відтворювати шедеври класичної музики в легких перекладеннях. У навчальному посібнику О. Геталової та І.Візної «У музику - з радістю» - кожен новий руховий прийом вводиться на доступному для дитини матеріалі. Посібник А. Ісаєнко «Школа гри на фортепіано» пропонує інтенсивний курс навчання, разом з тим стимулюючи творчість. Автор Ф. Брянська акцентує в своєму посібнику «Формування і розвиток навички гри з листа в перші роки навчання піаніста». У практичному посібнику М. Нікольської «Малюк і музика» за допомогою російських народних казок розвіваються природні дані дітей. Також варті уваги роботи А. Агажанова, Л. Баренбойма, Л. Хереско, П. Вейса, В. Подвала, Г. Шатковського, Н. Кончаловської, В. Кірюшина, Л. Альперович, А. Шмідт-Шкловської і М. Ковалевської. Закохують в себе підходом і дбайливим ставленням до дитини посібники «Перша зустріч з музикою»

А. Артоболовської. Усі ці методики та практичні посібники містять свої специфічні акценти на тому, що є провідним у заняттях з юними піаністами.

Погляд на комплексну поетапну методику

Міжпредметна інтеграція, як наріжний камінь сучасної педагогіки, проявляється у «використанні навичок, набутих у процесі опанування інших навчальних дисциплін (гра на інструменті, хоровий та ансамблевий спів, ансамблеве музичення тощо)» (див. Програму «Сольфеджіо», (31)). У процесі роботи ми дійшли висновку – величезна доля навчального матеріалу **єдина** для уроків з музично-теоретичних та спеціальних дисциплін: завдання та тлумачення у розділах, присвячених освоєнню початкової музичної грамотності, розвитку метро-ритму та музичного слуху з успіхом використовуються на уроках сольфеджіо, музичної літератури та ритміки. Вправи на розвиток ігрового апарату цілком універсальні для усіх музичних спеціальностей, а гармонізація, розкріпачення рухів та активізація мозку, пам'яті, зняття стресу конче необхідні не тільки сучасним дітям, а й будь-кому з нас.

Серйозні недоліки в початковому сучасному навчанні дітей пов'язані з відставанням творчо-слухового розвитку від інструментально-технічного. **Креативність та потрібність у представлений методиці**, на наш погляд, полягає, по-перше, у принципі комплексного розвитку не тільки музичних, але і рухових (фізичних) здібностей дітей. По-друге, концепція нашого підходу полягає у тому, що комплексний розвиток музичних здібностей неможливий у «лінійному» способі навчання (спочатку ознайомлення з інструментом, потім вивчення нот, клавіш, потім нотна грамота і т. п.). Ми пропонуємо «поліфонічний» підхід до планування уроку, що повинен включати усі розглянуті види вправ на індивідуальному рівні.

По-третє, концептуальне зауваження – **у даній роботі весь навчальний матеріал подається в піднесено емоційному ключі, викладено ні в якому разі не «сухим», канцелярським язиком**, оскільки автори переконані: емоційний настрій і співтворчість вчителя і учня забезпечує 95% засвоєння

інформації та пробудження синхронності роботи обох півкуль головного мозку. Де це можливо, намагаємось передати діалог вчителя з учнем безпосередньо, яскраво та доступно (текст цих фрагментів подано *курсивом*), а ремарки для педагогів винесемо за дужки.

По-четверте, важлива умова рекомендованої методики занять з піаністами-початківцями: до безпосередньої гри на інструменті треба приступати тільки після ретельного оволодіння іграми та вправами, які покликані підготувати ігровий апарат дитини, активувати розвиток ритмічних здібностей, слуху, дати основи музичної грамотності. Цим знімається безліч проблем із постановою рук, пальців та кистей на клавіатурі, позицією ліктів, знанням номерів своїх власних пальців, легким читанням нот, ритмічних малюнків та знаків альтерації. Цим вивільняється набагато більше часу для "музикантських" проблем, наприклад, звуковидобування без напруги, коли виникає приємний, м'який і радісний контакт з інструментом.

Наша робота розподіляється на такі розділи, як **самопізнання учня, його піаністичних можливостей; пізнавання технічних та виразних можливостей фортепіано; оволодіння початковою нотною грамотністю; розвиток музичного слуху та образного мислення; розвиток метро – ритмічних здібностей.** Окрім того, нами пропонуються кілька **фізичних вправ для дітей, що розвивають координацію рухів та активізують роботу мозку, пам'яті і зорового сприйняття** (комплекс засновано на дослідженнях американських педагогів Пола та Гейл Деннісон). Додатками оформлені декілька прикладів побудови уроків по етапам та відеодиск, де учні демонструють запропоновані вправи.

Основні завдання педагога для піаніста-початківця

Відомий піаніст І.Гофман казав: «не віртуозність потрібна вчителю для початківців, а скоріше глибока музикальність і розуміння дитячої психології». Орієнтація більшості викладачів на виховання одразу професіонала - виконавця гальмує широкий загальний музичний розвиток дітей, знижує інтерес до

музики основної маси учнів. Уроки музики не можна починати з навчання ремеслу. Музика для дитини - це музична казка, магія, а в музичній школі з першого уроку йому говорять про ноти, тривалості, аплікатуру, просять грати нескінченні вправи.

Головне завдання педагога для піаніста-початківця по-перше, захопити, закохати дитину в процес пізнання; по-друге, вселити впевненість в перемогу над лінню та труднощами; по-третє, привчити до радості досягнення конкретних маленьких цілей – що уроку, по кожному з видів та напрямків роботи.

Не менш, ніж опрацювання професійних навичок піаніста, на сучасному етапі стає важливим виховувати внутрішній слух учня, вчити його чути те, що він грає, розвивати його смак і фантазію, вчити дитину мислити музичними категоріями, а потім вже вчити грати музичні твори. Зауважимо, що не можна недооцінювати вплив особистості педагога, його чарівності і авторитету для дитини – педагог повинен «закохати» в себе учня, захопити його в орбіту свого професіоналізму і майстерності.

Величезне значення в процесі початкового навчання набуває організація уроку – динамічна і захоплююча подача всіх завдань, їх часта зміна, чергування більш важких і більш легких тем. Адже загальновідомо, що діти 6 – 8 років не здатні надовго зосередитися на будь-якій проблемі, тому зміст уроку має бути складено різноманітно і барвисто, щоб протягом всього часу дитина утримувалася на максимумі уваги, інтерес у дитини не слабшав. Оскільки дитина легко сприймає нове, але також швидко забуває, необхідно спиратися на спіралеподібну форму повторення матеріалу. З цією особливістю потрібно обов'язково рахуватися і взяти за правило постійно повертатися до пройденого матеріалу, але, за умови засвоєння попереднього матеріалу, на новому рівні.

Але який би не був різноманітний урок за завданнями, він повинен містити такі основні форми роботи : 1) активація пам'яті, 2) розвиток ритму, метро - ритму, 3) розвиток слуху, образного мислення, 4) освоєння ігрового

фортепіанного простору та піаністичних навичок та 5) відомості з музичної грамотності.

Іще два важливих зауваження – якщо батьки присутні на уроці, вони не повинні ніяк себе проявляти – ані словом, ні рухом не повинні відображати своє схвалення або незадоволення, як би дитина не відповідала! Друга, не менш важлива умова – бути поряд із учнем в процесі пізнання таємниць музичного світу – щиро радіти, дивуватися і навіть помилятися, провокуючи дитину першим знайти правильну відповідь.

Усе це забезпечує легке засвоєння початкового етапу навчання гри на фортепіано, так, практично одразу діти грають послідовно обома руками, а незабаром і одночасно у паралельному русі.

Наостанок окремо відмітимо важливу обставину – ті віршики, що складені були російською, та не підлягають перекладу з-за втрати чіткого римування, приведені в даній роботі російською мовою оригіналу.

1. Оволодіння руками, піаністичними навичками, розвиток можливостей учня

Пропонуємо вправи, фрагменти діалогів педагога з учнями, віршики та «зарядку» для пальців та кистей піаніста - початківця.

- **«Побудова музиканта»:** як влаштована рука, спина, ноги, голова; що у нього зовнішнє, очевидне і що всередині (емоції, задум, душа).

- **Розслаблення тіла** - синхронне і не синхронне з вчителем: пальці, потім кисті, лікті і далі до ніг;

- **Рух під музику, танці.** Рухи повторюються за учителем, або без нього, темп змінюється. Різні танці, марш перемежаються без перерви і попередження;

Приклад: *«Пяточка – носочек, раз, два, три,*

Пяточка – носочек , посмотри

Ми попрыгаем кругом, а потом вернемся,

Громко хлопаем вдвоем, солнцу улыбнемся!»

- **«Годинник»**. Вихідне положення - корпус в попереку вільно опущений.

«Бьют часы на баине – бом, бом, бом, бом» – руки махають в сторони, розслаблені, внахльост.

«А на стенке побыстрей – тик-так, тик-так» – стоїмо прямо, руки нарізно. Згинаємо в ліктях, проводячи вертикаль.

«А карманные спешат – тики-таки, тики-таки, тики-таки, тики-так!» – руки нарізно, прямо. Обертаємо кистями 2 кола по годинній, 2 кола проти годинникової стрілки.

- **«Кулачки»**. Дізнаємося нумерацію пальців (аплікатуру): кулаки перед собою, вертикально. Учитель називає номер пальця, учень розпрямляє потрібні пальці на обох руках (особливу увагу незручним 4-м пальцям, їм потрібно допомагати). Наступний етап - учитель робить вправу разом з учнем, але при цьому його плутає, висовуючи не ті пальці.

- **«Краб – мисливець»**. На кришці інструмента двома руками в позиції, з пальцями:

*«Я стра-шен-ний гріз-ний краб,
5 – 1 - 5 -1 -5 - 1 - 3*

*Не спій-мать ме-не ні-як,»
5 – 1 - 5 - 1 -5 -1 -3*

потім кисті «присіли», та, крадучись крокують уперед –

*«П'ять, чо-ти-ри, три та два,
5 - 5 – 4 – 4 – 3 - 3 - 2*

*Враз схо-пив я ко-ма-ра!»
5 - 5 – 4 -4 –3 -3 – 2*

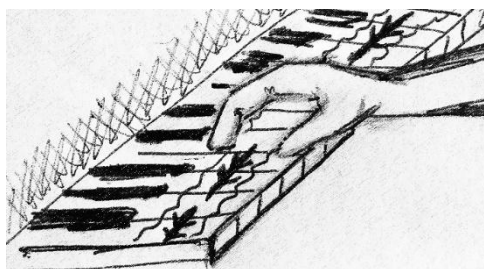
- **«Краб – альпініст»**. Починаємо з краю кришки інструменту, двома руками в позиції, уголос промовляємо, з пальцями: 5,4,3,2,1 – обидві руки чітко крокують до вертикальної поверхні та продовжують рух уверх на фалангах пальців аж до кришці. Важливо високо підіймати «колінка» пальців. Хто дійшов без помилок – переможець!

- **«Будинки – острови»**. Треба правильно підібрати висоту стільця – зігнутий лікоть на рівні клавіатури. Кисть на кришці в позиції – це *дім*, де пальці – *круглі стіни*, між ними *вікна* – *дім наповнюють світлом*. Двері знаходяться між 1-м і 2-м пальцями, круглі. Зап'ясток *дім захищає з тилу*, щоб *сірий вовк не забіг*. Кісточки пальців – це *труби на даху*. Лікті – це *мости для музичних чоловічків* (наших думок), вони *збігають по них із голови до домиків*. Тоді *домівки оживають*, починають грати музику.

Під клавіатурою в океані живе голодна *«акула – каракула»*. Якщо 1-й палець звиситься до низу, *акула його стягне*, а за ним і *весь дім*; якщо ж лікоть чи зап'ясток звиситься нижче клавіатури – *музичні чоловічки попадають у воду*, *хатинки заваляться*, *опори – пальці ляжуть на клавіші в смутку*, бо *немає жителів...*

- **«Будинки-острови» – варіант для клавіатури**. Чорні клавіші - це ліс з білими полянками - пальці гуляють по ньому. Ліс закінчився - залишилися тільки білі клавіші; під ним є смужка чудової піщаної доріжки - там живуть 2, 3, 4, 5 пальці. По краю білих клавіш - *теж піщаний берег* - там живуть бегемотики (перші пальці). Між берегами піщаними - *річка*, в якій мешкають крокодильчики, тому пальці намагаються там не бігати - крокодильчики хоч і малі, але *покусують*.

- **Зарядка для «будинків»** - весь будинок піднімається і тримається на одному пальці.

- **«Будинки – острови» – варіант для «замків»**. Дві руки – два замки для принца та принцеси. Вони грають по команді у перекличку.

- **«Острови»**. Пальці в позиції на кришці. Під віршик піднімаються:

<i>(ліва)</i>	<i>(права)</i>
«Раз, два –	<i>ос-тро-ви</i>
1 - 1 -	1 – 1 - 1
Три, чо-ти-ри –	<i>ми при-пли-ли,</i>
2 - 2 - 2 – 2 -	2 - 2 - 2 - 2
П'ять, шість –	<i>я тут гість,</i>
3 - 3 -	3 – 3 - 3
Сім, ві-сім –	<i>ка-чок ві-сім,</i>
4 - 4 – 4 -	4 – 4 - 4 - 4
Дев'ять, де-сять –	<i>ми в ку-ті,</i>
5 - 5 - 5 - 5 -	5 - 5 - 5
<i>Пора-хуй до деся-ти!»</i>	

I I I I

(Обидві руки, всі пальці ударяють в такт.)

Після вправи знімаємо «дихаючі» кисті, повертаючи «замки - руки» на кришку інструменту.

- «Друг». Подібна вправа до «островів».

<i>(ліва)</i>	<i>(права)</i>
«Хто там сту-ка –	<i>тук - тук - тук ,</i>
1 - 1 - 1 - 1	1 – 1 - 1
Хто ж ти є –	<i>твій ліп-ший друг,</i>
2 - 2 - 2 –	2 - 2 - 2 - 2
Що не-сеи ти? –	<i>ви-но-град,</i>
3 - 3 - 3 - 3	3 – 3 - 3
Для ко-го –	<i>для всіх ма-лят,</i>
4 - 4 – 4	4 – 4 - 4 - 4
<i>За-хо-ди ско-рі-ше в дім,- бу-де ве-се-лі-ше всім!»</i>	
5 - 5 - 5 - 5 - 5 - 5 - 5	5 – 5-5- 5 -5 – 5 – 5

- «Перельоти». Здійснює їх один палець – спочатку 3-й, потім 2-й, 4-й, і, нарешті, 1-й і 5-й пальці. Наступний етап – обидві руки в зворотному та прямому напрямках. Важливо: кисті – м'які, вільні, круглі «ракети», що перелітають з планети на планету. Перед приземленням готують опуклу форму до посадки, лікті не висять, в кистях багато повітря. Пальці не провисають, приземлюються точно до космодрому. З переходом до клавіатури продовжуємо

цю вправу на наступних октавах: до₁ -до₂ -до₃ -до₂ -до₁ -до₃-до₁ (для правої руки), потім від інших нот.

- **«Мости»**. Спочатку двоопорні - будуємо квінти 1 та 5 пальцями, переносючи їх на різні *«планети»*. Руки - в протилежному русі, вільні. Наступний етап – мости триопорні: міцно стоячи на 2 опорах, опускаємо 3-й палець – третю опору, повторюючи так на кожній *«планеті»*. З переходом до клавіатури продовжуємо цю вправу на різних октавах, граючи тризвуки.

- **«Сороконіжка»**. Співаємо вправу №1 Ш. Ганона (деякі педагоги звать її *«гусінь»*), на кришці граємо та вистукуємо таку ж лінію наступними пальцями: права рука -1-2-3-4-5-4-3-2- і далі так само; ліва -5-4-3-2-1-2-3-4-5- і далі так само.

Російською – *«Баשמачки сороконожки*

*Побежали по дорожке,
Увидали двух мартышек-
Прокатили двух малышей.
Довезли их до вокзала,
Там детей встречала мама,
Им бананчики купила
И печенье не забыла!»*

Українською – *«Чобітки сороконіжки*

*Побігли по тій доріжці,
Мавпочок малих зустріли
На собі їх прокотили! Ух!»*

Пізніш продовжуємо грати цю вправу на клавішах, одною та обома руками, у прямому та зворотному рухах.

- **«Гра на олівцях»**. Учитель тримає коробку з п'ятьма олівцями на одному рівні, притиснутими пальцями вчителя. Учень під пісню або віршик заштовхує певними пальцями олівці вглиб. Кисть - будиночком, пальці і штрихи можна

варіювати, пояснюючи, що, наприклад, переступання називається legato.

Приклад:

(права рука)

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 5 5 – 4 – 3 – 2 – 1 – 1

5 – 4 – 3 – 4 – 5 – 3 4 – 3 – 2 – 3 – 4 – 2

«Всі ма-лень-кі миш-ки, люб-лять слу-хатъ книж-ки»

5 – 4 – 3 – 4 – 5 – 3 4 – 3 – 2 – 3 – 4 – 2

1 – 2 – 3 – 4 – 1 – 1 5 – 4 – 3 – 2 – 1 – 1

(ліва рука)

Ціль: розвиток самостійного пальцевого кроку, закріплення правильної опори пальців – **не прогинати фаланги** («зламаний» палець), усі пальці дивляться униз. Види: 1. з репетиціями на кожному пальці, 2. переступання через пальці.

- **«Майстер – верхолаз».** Можна використовувати як самостійну вправу (на кришці, на клавішах), а можна на коробці з олівцями.

Російською: «Я ка-раб-ка-юсь на-верх,

5 – 3- 4 – 2 – 3 – 1 – 2

Ско-ро бу-ду вы-ше всех,

1 – 3 – 2 – 4 – 3 – 5 – 4

По-чи-ню сей-час кар-низ

5 – 3- 4 – 2 – 3 – 1 – 2

И спу-щусь я сме-ло вниз!»

1 – 3 – 2 – 4 – 3 – 5 – 4

Українською: «Дертись вгору я змогу,

Там чекають на даху,

Я полагоджу трубу

І до тебе поверну!»

- **«Кроки через олівець».** На краю стола лежить олівець, рука - будиночок розташована наступним чином: 2 – 5 пальці за олівцем, 1-й перед ним. **Лікоть не звисає!** Можливо переступати парними пальцями, «в терцію»:

«Раз- ве – се – лый мы на – род, вмес- те хо – дим че – рез брод.

1\3 2\4 3\5 2\4 1\3 2\4 3\5 1\3 2\4 3\5 2\4 1\3 2\4 3\5

Креп-ко дер-жим-ся за ру-ки, не пе-ча-лим-ся от ску-ки.»

(пальці ті ж самі).

2. Знайомство з фортепіано. Пізнання його можливостей

1) Знайомство з устроєм фортепіано

- Програємо дитині пару яскравих різнохарактерних творів (уривків), щоб у неї очі загорілися і пропонуємо: «Давай познайомимося з фортепіано? **Звідки звуки з'являються?**» Разом знімаємо кришки і докладно знайомимося з механізмом народження звуків (непомітно наштовхуючи учня самого знаходити відповіді, дивуватися його кмітливості, проявляти захоплення та здивування в процесі пізнання складного устрою фортепіано).

- Розповідаємо про **старовинні інструменти** з гусячими перами замість молоточків і жилами, замість струн. Зауваження – відразу потрібно називати незнайомі деталі (молоточки, кілки, струни, глушники і т.д.) своїми іменами, розсудити удвох чому це так називається. **Показуємо картини та відеоматеріал** про старовинні музичні інструменти: віолу, лютню, родину клавесинів та ін. Природно, що це зручно робити на уроках з музичної літератури. Окрім того, широко практикуємо звертання до дитячих мульт- та кінофільмів, які можуть допомогти в дохідливості та зацікавленості матеріалом (згадаємо Принцесочку з «Бременських музик», яка грала на клавесині).

- На уроці максимально **ілюструємо** музичні інструменти. Пропонуємо розповісти, про які учень дізнався, які чув. Можна розповісти про перші органи за тисячу років до н.е. (кам'яні труби від 5-ти до 8-ми метрів з вузькими отворами, через які виходив гучний звук під напором повітряного струменя. А ось струмінь повітря гнала в отвір вода, різким потоком запускалася в трубу з протилежного боку) і т.п.

- Кожен урок можна розповідати про якийсь клавішний інструмент, по можливості демонструючи не тільки вид, але і звук. Міркуючи, що спільного у них, що різне: в звуці, в механіці, у діапазоні та виразових можливостях.

- Учень сам повинен розповісти, що зміщується при натисканні і відпусканні клавіш. Якщо мовчить, разом поспостерігати все до найдрібніших

подробиць, проговорити це. Що відбувається зі звуком при натисканні (відпуску) правої Pedal'і (далі – Ped.), лівої Ped., чому так. Розібратися, що відбувається в цей час з механікою, причому робити це з великою зацікавленістю. **Обов'язково** на наступному уроці згадати будову, механізм натискання клавіш і педалей, а дома учень нехай про це будь кому розповість.

- Запропонувати пограти у «*відгадалку*»: **відвернувшись (НЕ дивлячись) учень спробує визначити на слух: звучать клавіші без Ped., з правою Ped., з лівою Ped.?** Потім обов'язково помінятися ролями (стати учнем). Відгадавши, учень отримує приз (наклейку). Треба повторювати цю гру до тих пір, поки учень безпомилково стане визначати, пояснювати механізм – налаштування слуху в даному аспекті сталося!

- Послухати **регістри**: де високі, середні, низькі голоси. Пограти у «Звірів» – ведмеді, птахи, лис та зайчєня та інші звірі отримують свої характерні поспівки у різних регістрах та характерах; просимо відгадати, намалювати.

- Фортепіано – **інструмент-оркестр**. Імітуємо голоси інших інструментів на фортепіано: «*Відгадай, на якому інструменті я граю?*» Зобразити гру на скрипці та підказати, в якому мультфільмі могла побачити дитина цей інструмент. **Обов'язково** похвалити за відповідь або намагання (!) і показати, де живуть звуки скрипки на фортепіано: від соль малої октави.

- Наполегливо рекомендуємо час від часу вертатися до теми знайомства з **тембрами, зовнішнім виглядом і звучанням інших інструментів**. На заняттях з музичної літератури учні не тільки вивчають чотири основні групи симфонічного оркестру, і не тільки народні інструменти України та близьких країн. На теренах Інтернету численна кількість якісних записів дуже цікавих та рідкісних музичних інструментів, які викладачі теоретичних дисциплін вдало і давно використовують.

- На заняттях з фортепіано звертаємо увагу на **оркестрові фарби** інструменту – це згодом допоможе відчутти усі нюанси його тембрального багатства. Так, намагаємося почути скрипкові смичкові звучання (на legato) або

уривчасті (піцикато) – звертаємо увагу, що звук залежить ще і від різного звуковидобування.

- У знайомстві з арфою (гуслами, цимбалами, бандурою) акцентуємо звучання із педальним забарвленням (доречно розповісти про педальний резонансний ефект).

- **Гра:** програваймо фрагмент у різних регістрах, різним способом звуковидобуванням – якому інструменту ми би могли дати виконати цю тему? (відтворюємо уривок сонат Моцарта («Турецький марш»), Бетховена (або «До Елізи», багателі), Гайдна, тощо).

- Наводимо приклади творів для фортепіано композиторів, що яскраво користуються оркестровими фарбами (насамперед, імпресіоністи – «Прелюдії» К. Дебюссі, твори С. Рахманінова). Обговорити обов'язково враження, поцікавитися думкою учня.

2) Знайомство з клавіатурою, октавами фортепіано, його ключами

- Розповідаємо про **скрипкового короля**, показуємо скільки жителів - клавіш в його державі і як відрізняються їхні голоси (хроматизми).

- Розповідаємо про головну клавішу: «**До – прикордонника**», де і як його знайти: «*Він стереже кордони двох держав: **Скрипкової та Басової**. А знаєш що таке Бас? - розповіси, покажи басового ключа і послухай голоси його жителів*».

- Просимо знайти усі **До** (справа) в **скрипковому** ключі. Пояснюємо, що ці **До** поділяють державу скрипкового ключа на «*вулиці – октави*». Завдяки цьому всі клавіші знають свою адресу і ніколи не заблукають. Назва вулиць - октав проста: «1-я, 2-а, 3-я, 4-а і 5-та». **Гра:** накриваємо долонею якусь октаву, і питаємо: «*Яка це вулиця - октава?*» Поступово темп збільшуємо (обов'язково треба дати наклейку - заохочення).

- Розповідаємо, як назвав свої «вулиці-октави» **басовий** король. Просимо знайти усі **До** в басовому ключі. Можна придумати історію:

«Басовий король хотів по-своєму назвати вулиці-октави, не по номерам. Послухав він, як гарчать звуки його найвищої октави, прямо як малі ведмежата - назвав її «Малою». Послухав голосу октави нижче: «Е-е, та це голоси батьків - великих ведмедів, нехай і вулиця-октава називається «Велика». Пішов басовий король слухати голоси жителів ще нижчої октави - а там такі потужні звуки, що навіть королю захотілося встати по стійці «струнко!» - «Ось так командирські голоси, - подумав басовий король, - прямо як у Контргенералів і Контрадміралів. Назву-ка я цю вулицю «Контр-октава». Спустився нижче, а там 3 будинки - 3 найнижчі клавійші. Ось почали ці клавійші просити: «У нас всього три жителя, але голоси наші найнижчі, розкотисті, оксамитові, придумай нам будь ласка найдовшу назва нашої вулиці». «Так, - відповів басовий король. - Ви нижче всієї клавіатури перебуваєте, прямо як на дні океану, а хто так глибоко в морях океанів плаває? - Підводні човни - субмарини. «Суб» - означає «Під»; «Марини» - морські, тобто під морем. А Ви під контр-октавою живете. «Під-Контр-октава» - не дуже звучна назва, а ось «Суб-Контр-октава» і звучна і довга назва Вашої вулиці, як ви і просили!» Всі жителі залишилися задоволені. Тепер і в басовій державі настав порядок - все басові жителі теж получили свою адресу, та за голосам кожен живе у своїй октаві».

- Закріплення знань про октави - гра «**Вгадай октаву**». Проводити її в обох ключах (не забути наклейку - заохочення). «Вгадай октаву» закріплюємо кілька уроків, до легкості визначення. Потім можна замінити на упізнавання «жителів» октав на слух: в якій октаві вони живуть і т.п. Якщо учень не вгадав, нехай повернеться, сам послухає їх голоси. Попередньо треба пояснити, що це визначити не легко, навіть багато дорослих можуть поплутати октави на слух (НЕ дивлячись), але ми будемо тренуватися.

- Знайомимося з **будинками в першій октаві** - їх два: 1. «Будинок дівчинки -веселушки» **Ре**, 2. «Великий будинок співачки» **Ля**. «Дівчинці **Ре** дуже подобався її будиночок: дві чорні клавіші захищали від вітру, під будинком завжди знаходився вірний друг і помічник - **До**, а вище **Ре**, на даху її будиночка, мешкав кошенятко, правда, замість «Мя-яв» він казав «Мі-і» .Його так і прозвали: «**Мі**», він був дуже милий і міміканням своїм веселив господиню».

- Завдання: 1. Знайди все будиночки **Ре**. А де в них живе кошеня **Мі**, а де **До**? 2. Знайди **До** (або **Ре** або **Мі**) в певній октаві (скрипковий і басовий ключі). Наклейка-заохочення обов'язкова!

- Знайомство з великим будинком співачки «**Ля-я**». «Її будиночок знаходиться на тій же вулиці «Перша октава» по сусідству з **Ре**. Сама знаменита співачка вибрала собі поверх вище – як «пентхаус». Живе під самим дахом (під останньою чорною клавішею). Внизу біля входу в будинок висів чарівний **ФА** (ліхтар). Якщо постукати в двері будиночка співачки **Ля**, **ФА** (ліхтар) загорявся всіма кольорами веселки і висвітлював блискучі сходи в будинок. Ці сходи була зроблені з кристалів **СОЛІ** і відблиски **ФА** (ліхтаря) так і грали, так і блищали на солоних сходах - так її і називали, ці сходи **СОЛЬ**. По них гості піднімалися в сонячну кімнатку співачки **Ля**. А ось вище кімнатки **Ля**, на даху був чудовий зал, де **Ля** давала свої концерти гостям, друзям. Зал був теплим і затишним, тому **Ля** оселила тут свою улюблену ляльку. Під час концерту лялька сиділа і плескала в долоні. Ніколи й нікуди лялька не ходила, їй подобалося Сидіти в залі на даху. Так її і назвали - **Сі**, від слова «Сидить». Ось тепер ти знаєш всіх мешканців цієї вулиці.

- Завдання: 1. Де два будинки? Хто господині цих будинків (**Ре** і **Ля**)? Розповіси, хто живе поруч, а де живе **ФА** (ліхтар)? А де солоні сходи **Соль**? 2. Знайди **ФА**,**СОЛЬ**, **ЛЯ** та **СІ** в певній октаві (використовуючи скрипковий і басовий ключі).

- **Гра «Листоноша Печкін»** (взимку її звано «**Дід Мороз**»). Так, як цей персонаж розносить подарунки по адресах, роздає посилки і бандеролі, так і

учень за 3-5 рахунків знаходить адресата, до якого посилає викладач (називаємо ім'я клавіші і адресу (октаву)). Віддаємо посилку. На попередньо підготовленому табло на 2 команди – вчитель / учень – відображається результат. Переможець отримує приз. Можна пізніше грати на кульки, квіточки, машинки і т.п. – азарт забезпечений.

При достатньому оволодінні піаністичними навичками рук і музичним розвитком слуху, темпо-метро-ритму і нотної грамотності можна приступати до безпосередньої гри на фортепіано, поглиблюючи знайомство з ним.

3. Нотна грамота. Освоєння ігрового фортепіанного простору

Спочатку дітям розповідаємо про нотацію в давньому світі, зацікавлюємо їх ілюстраціями, наприклад: *«Уявляєш, вже 15 століть тому в Єгипті над піснеспівами робили позначення для музикантів, а в Греції музику фіксували буквами!»*. Неодмінно згадуємо невменне письмо, Гвідо з Ареццо, появу сучасного нотного запису в 17 сторіччі: *«Значить, музика може жити вічно, запис її передасть майбутнім поколінням!»*

1) Висотність

Кортить дізнатися, де ж живуть звуки в 5-лінійному будинку? *«Подивись, скільки клавіш на фортепіано – вони усі помістяться на 5 лінійках? А якщо розташувати їх і між лініями? – Ні? А що ж робити? Музиканти придумали зібрати усі ноти-звуки по 2 домівкам, у басовому (низькі) та скрипковому (високі звуки) царствах»*. Обов'язково розповісти дітям про розмаїття ключів, намалювати їх. Також обов'язковим ми вважаємо використовувати якомога більше віршів про елементи нотного письма, що в достатку знаходимо в навчальній літературі, згадаємо окремо книги Н. Кончаловської, посібник М. Котляревської - Крафт, зошити Н. Ткаченко, О. Олешко (див. список літератури).

«Пять линеек нотной строчки

Назовем мы нотный стан.

А на нем все ноты – точки

Мы расставим по местам»

Віршик Н. Кончаловської допомагає пояснити зміст слова "стан" («станіці – місця, де жили люди, а нотний стан - місце проживання звуків. Написані звуки називаються нотами»).

Далі в роботі пропонується бачення того, як зручніше і зрозуміліше пояснити маленькому учневі влаштування клавіатури, назви і розташування клавiш, їх нотний запис. Сучасна педагогічна практика пропонує безліч підходів та методик до освоєння ігрового простору, але кожен педагог вільний підбирати собі «ключики» на свій розсуд. Нагадуємо, що деякі віршики ми залишили без перекладу, так, на якій мові їх розучують діти. Отже, ноти першої октави:

«Де живе «До – прикордонник»? – між державами, басовою та скрипковою, приблизно посередині клавіатури. І на папері До 1-ї октави - прикордонник між двома нотними станами. До - майстер на всі руки: і будинок побудує, і дороги прокладе, все вміє робити, а ще він - хороший друг.

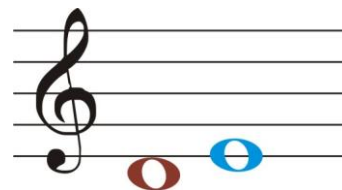
Покличе його скрипковий ключ, він під його будинок на своєму човнику підпливе, покличе басовий - До пливе до нього і сяє зіркою над його нотним станом. Про нього навіть вірші склали:

«На границе До сидит, Басу звездочкой горит,

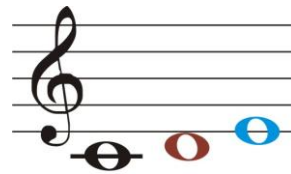
До к скрипичному пойдет, дом построит, к Ре зайдет»

А де живе його подружка Ре? Вона живе прямо під 1-ю лінієчкою. Ре - весела, з усіма дружить, витівниця всіх ігор у дворі. А про себе таку пісеньку співає: «Я гуляю во дворе и зовусь я ноткой Ре».

Знайомлячись з жителями клавіатури, ми дізналися про вулиці-октави. Ми знаємо, що за

ноткою **Ре** йде вище нота **Мі**. **Мі**, звичайно, теж живе прямо над **Ре** - на 1-му поверсі: «**Ми – на першому етажі, смотрит где гуляет Ре**».

Ось ти вже знаєш, де на нотному стані розташувалися жителі 1-ї октави **До, Ре і Мі**. А спробуємо-ка їх знайти в нотному тексті. Давай вважати, хто більше знайде (шукай тільки в нотному стані скрипкового ключа).

Відгадай-но, хто живе в будиночку на клавіатурі?

Як звать сусідні клавіші? А де кожен з них на нотному стані?

Ми вже знаємо як звать і де живуть мешканці другого будинку на клавіатурі, де господиня - співачка **Ля**.

На вході в її будинок нас зустрічає **Фа** - ліхтар, він висвітлював сходинку **Солі**, по ним ми піднімалися до господині - співачці **Ля**. Вона підняла нас наверх, на дах свого будинку, там, в чудовому залі сиділа її улюблена лялечка **Сі**, прозвали її так, тому що любила сидіти і слухати пісеньки **Ля**, а ще любила пригощати всіх печивом і чаєм. Гості склали про будиночок **Ля** пісеньку:

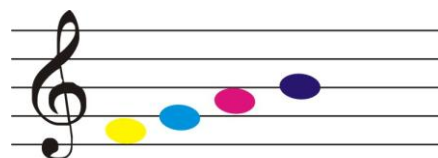
«ФА-фонарь освещает из Соли ступеньки.

К певице Ля-ля поднимаемся вверх

На крыше нас ждет, приготовив печенье,

Кукленочек Си. Будет праздник для всех!»

Кожна клавіша із цього будиночка звучить все тонше, піднімаючись вгору від **Фа** до **Сі**, і на нотному стані вони теж піднімаються по порядку вгору. Подивись на картинку. Як ти гадаєш, де **Фа, Соль, Ля і Сі** (якщо важко, давай разом розберемося)?

До, Ре і Мі розповіли сусіднім ноткам віршички про себе (давай їх згадаємо - ноткам буде приємно). Решта ноток теж придумали про себе

віршики. Ось вони:

«Фа – фонарик свой зажегла: .

Свет - на два этажа»

А між якими поверхами живе **Фа**? На які два поверхи потрапляє її світло?

«Соль, красавица, ты где?

– на втором этаже.

На овал замок похож, ключ скрипичный в него вхож».

А причому тут замок для скрипкового ключа? Так, для кожного ключа є свій замок. Скрипковий ключ відкриває свій нотний стан - це теж зрозуміло. А ось розкручуватися скрипковий ключ починає з 2-й лінійки, і адже саме там живе нота **Соль**. Так ось де замок для скрипкового ключа - це **Соль**. До речі, через замку **Соль**, скрипковий ключ часто називають - **«ключ Соль»!**

«Над замочком Ля живет,

Кукле песенки поет»

Ось ми і дізналися, що **Ля** живе над 2-м поверхом. А лялечка **Сі**, як ми пам'ятаємо по клавіатурі, живе вище **Ля**, тобто на 3-й лінійці.

Як вдало **Сі** розташувалася - якраз посередині нотного стану. Сидить собі, все нотки навколо неї хороводять. Про неї вони віршики склали:

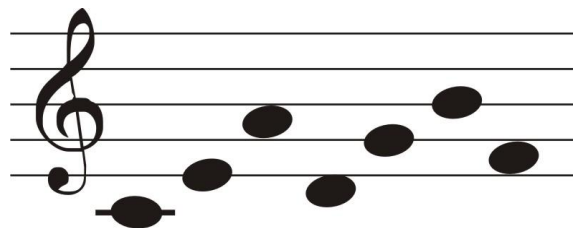
«Си – малышка, Си – кукленок.

В серединочке сидит,

Хоровод водить велит»

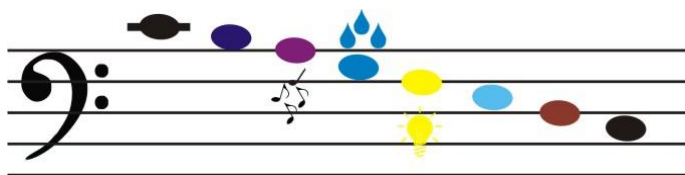
Нарешті ми дізналися де на нотному стані живуть ноти першої октави! Давай згадаємо вірші про все нотки. Чи є у віршику підказки про те, де кожна з них живе на нотному стані? Що за підказки?

А тепер складне завдання: усі ноти «пофарбували» в чорний колір – треба їх

швиденько упізнати! Вони будуть дуже раді, якщо ти всіх їх правильно назвеш!

Аналогічно поступово ми знайомимося з місцезнаходженням нот у будь – якій октаві. Наприклад,

басовий ключ, мала октава:

Для кращого запам'ятовування можна використовувати такі віршики:

«На границе До сидит, Басу звездочкой светит

Си в басу сидит на крыше

Ля устроилась пониже, но на 5м этаже – будут песни слышать все!

Соль под крышу поместим, в дождь промокнуть не дадим!

Фа в басу фонарь включила и замок ключом открыла

Ми в басу под фонарем греет шерстку ночью, днем...

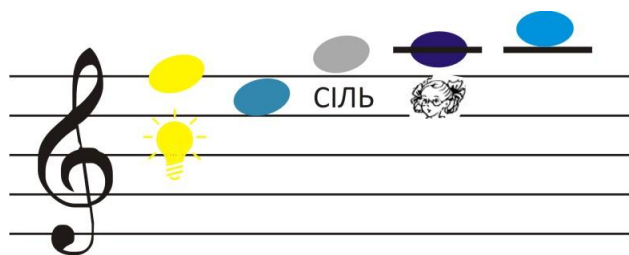
Ре ребят в басу созвала, посредине дома встала,

Веселилась, танцевала, Репой, редькой угощала,

До под нотой Ре стоит, вход в октаву сторожит.»

Гра «Назви-покажи». На нотному стані розбіглися нотки по своїх домівках. Я не поспішаючи рахую до 3х, за цей час ти назвеш ім'я ноти, яку я тобі покажу і її адресу (октаву), потім покажеш її на клавіатурі. Якщо все правильно, ти переможець, якщо буде в чомусь помилка - я. Згадаємо, як ми робили вправу «дома - острови», як виглядали кисті, постановва спини, ніг – рахуватися буде все!

Щоб не перевантажувати віршиками-адресами, місцезнаходження нот 2-ї октави скрипкового ключа і великої басової октави пропоную сприймати образно. Друга октава: «**Фа** - своїм ліхтарем освітлює вечорами весь будинок з висоти 5-го поверху, **Мі** - як завжди під ліхтарем гріє шерсть вночі, вдень. **Соль** виблискує на даху на сонечку, **Ля** - вона

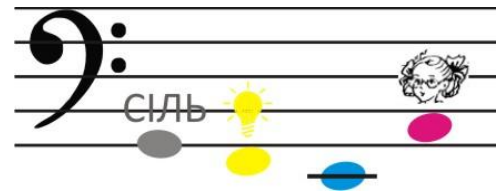

ж співачка, летить на гастролі - її літак розправив крила та летить над нотним станом, **Сі** – сидить на крилі цього літака і т. п.»

Приклади самих учнів для великої октави:

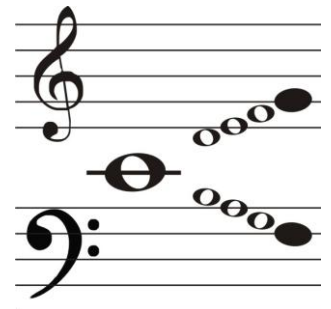
«**Соль** продається в магазині на 1-му

поверсі, тому що магазини знаходяться зазвичай на перших поверхах. На вході в магазин **ФА** - ліхтар. **ЛЯ** над магазином - це кафе. **ЛЯ** там співає пісні **Мі**, яка завжди під ліхтарем гріє свою шерсть».

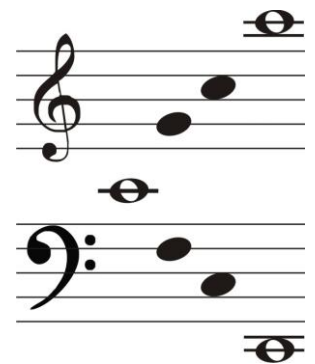

Ми з учнями ділимося **таємницями двох музичних держав:**

1) Якщо прокрокувати усіма п'ятьма пальцями від головної ноти До вгору - відшукаємо головну ноту скрипкового царства - замкову щілину ключа Соль 1-ї октави, якщо вниз - таку ж в басовому ключі - Фа.

2) Розповідаємо дітям казку про Алісу у Задзеркаллі, малюємо скрипковий ключ, До1, Соль1, До2 та До3. Потім на кордоні між двома нотними станами ставимо (можна в думках) дзеркало, і в ньому симетрично позначається не тільки замочні щілини, а й контури ключів, і головні ноти цих ключів, і усі «До».

3) Початки ключових завитків скрипкового і басового ключів дуже схожі. Але, як видно, у скрипкового ключа звуки тонкі, повітряні, ось він і полетів вгору ось таким красивим завитком, тому що легкий. А басовий ключ під вагою своїх низьких звуків хвостиком провис вниз. Зате важливий такий вигляд має. Окуляри на ніс націпив.

Дорогі музиканти, якщо ви знайдете ще цікаві секрети в музичній країні, напишіть нам про них, будь ласка.

2) Тривалості

Висоту звуку люди навчилися зображати нотами на нотному стані, а як зобразити довжину звуку, адже все звуки різні? «Припущень було

багато, від паличок різної довжини до кіл: короткі звуки - горошини, побільше - овали, а довгі - «огірки». Але кожен довжину розумів по-своєму і це музику змінювало до не впізнавання. Нарешті придумали дуже просту схему. Ми, рахуючи долі, зустріли 2-х, 3-х і 4-хдольний ритм, тому найдовшу ноту вирішили рахувати на 4 долі, зобразили її білою і кругленькою, як ціле яблучко, до речі так її і назвали: «**ціла**».

У розділі про метро-ритм пропонується пояснення, чому четвертна нота стала долею, точкою відліку. Для опрацювання інших тривалостей зручно скористатися віршиками Н. Кончаловської з "Музичної абетки", вибудувати **піраміду тривалостей**, а збоку намалювати відповідні цим тривалостям **паузи**. Окрім того, дуже корисно з дітьми вирізати або яблучка, або торттики, або піци (що вибираємо, вирішуємо колегіально) по кількості тривалостей, що вивчаються, розрізати їх на частки, та використовувати як наочний посібник – пред'являти, викладати послідовності, тощо. **Ритмічні картки** теж незамінний помічник у роботі над метро-ритмічними послідовностями.

Декілька зауважень. У п'ятому розділі (метро-ритмічний розвиток) висвітлені схеми та рухи руками у відтворенні тривалостей, але там не йдеться про тридцять другі ноти. Ми рекомендуємо їх хлопати «крокодильчиками», або «іспанським каблучком». Рахуємо так: «Раз» - хлопок, продовження – «да-да-да», «І» - хлопок, продовження – «да-да-да»; долоні на «Раз» хлопають, на «да-да-да» добиваємо кінчиками пальців по зап'ястку нижньої долоні.

Також у п'ятому розділі докладно продемонстровано, як краще хлопати половинні, четвертні, восьмі ноти та паузи.

Вчимося «без екстремізму» - 64-ті ноти та паузи можна показати, але пауз такої довжини в музичному просторі ми поки ще не зустрічали.

Знайомство з більш складними моментами (нота з точкою, legato з залігованими нотами, акценти, репріза та інше) можливо поєднувати вже з безпосередньою грою на фортепіано.

4. Слух. Образне мислення

Яку б методику музичного розвитку для початківців ми не вибрали, розвиток слуху починається з першої зустрічі і ніколи не припиняється. Через слух розвиваються всі якості музичного сприйняття. Не перелічити всіх «променів пізнання» якостей музики, що походять від слухового сприйняття.

До речі, навіть найважливіший орган слуху – вухо чимось нагадує два основних музичних ключа скрипковий і басовий.

На першому ж занятті при знайомстві з особливостями будови фортепіано ми почули, як вишикувані звуки. ВІД: низьких, товстих, оксамитових, рикаючих, потужних ДО: високих, тонких, повітряних, що пищать, витончених (список безкінечно доповнюємо). Звичайно, ми учня максимально надихаємо першим підібрати характерні слова для визначення звуків різних регістрів.

При більш детальному знайомстві з механікою фортепіано і виявленні механізму виникнення звуку, а так само дослідивши з учнем, як змінюється звук при натисканні різних педалей, що в цей час відбувається в інструменті, ми стали вченими чарівниками: навчилися усвідомлено видобувати звук, змінювати його якість педелями. Закріплюємо отримані

знання через слух: відвернувшись від інструменту, то учень, то вчитель по черзі визначали звук на слух: а) узятий без Ped., б) з правою Ped., в) з лівою Ped. (Див. Розділ 2).

Наступний крок розвитку слуху - прослуховування невеликих п'єс або музичних уривків (яскравих, виразних, різнохарактерних). Дитина і вчитель повинні почути, про що розповіла їм дана музика. Кожен повинен почути своє і описати враження (чи то подія, чи то образ, картинка).

На наступному етапі ми описуємо почуття, передані музикою (тривога, радість, печаль, насолода ...).

Цікаво та дуже корисно визначати, якого героя казки, наприклад, «Ріпки», в музичному фрагменті зображує учитель (Діда, Бабцю та ін.). А потім, слухаючи розповідь учня, вчитель ілюструє на інструменті казку.

Гра: викладач грає образи різних героїв знайомої вже казки, а учень повинен швидко їх вгадати. Якщо дитина справляється, то музичний портрет героїв можна спробувати трохи варіювати. «Діда мажорного» ми зробимо трохи мінорним, до «Онучки» додамо, наприклад, варіаційні «обручки» або стаккатні підскоки і т.д. Гарні прості, і, головне, знайомі казки: «Ріпка», «Колобок», «Курочка ряба», «Теремок», «Буратіно».

Корисно активно обговорити, чим відрізнялися портрети героїв в музиці: регістром, темпом, ритмом, відтінками (різною силою звуку), штрихами (гострими або плавними звуками). Нерідко діти помічають і інші особливості. Були відповіді: «відрізняються виявом обличчя», «скрадливі пальці» та ін. Будь-які відповіді приймаються, звичайно, зі схваленням.

- Збагачує і потоншує слухове сприйняття завдання: описати усно або намалювати, які кольори і відтінки звучать в музиці? Можна поміркувати, чому так побачилось - почулося. Всі відповіді приймаються. Однак у разі безглуздої відповіді (наприклад мажор - чорний) обговорити причину такого бачення.

- Пізніше, коли бачення через слух потоншується, можна послухати забарвлення тризвуків, причому в залежності від настрою і самопочуття ці фарби можуть варіюватися (і це нормально).

- Граючи в різних регістрах, визначаємо, хто тут живе з тваринного світу (гра «**Звірі**», див. 1.1)), або із членів сім'ї. Можна запропонувати учневі самому підшукати голос конкретних образів. Обговорити чому.

- Розповідь про **динамічні фарби**, відтінки в музиці (fp, ff, pp, mp, mf, < >, sf, sub., p; різних видах акцентів - >, v, і т.п.). Обов'язково розповісти історію виникнення динамічних клавішних інструментів: «Фортепіано», «піаніно», «піанокорду». Закріплюємо знання динамічних відтінків на слух: відтворюємо їх у грі - учень називає, викладач грає, або відповідає (пізніше міняємося місцями).

- Спостерігаємо, як музика може висловити зміну настрою героя, або зміну обставин його життя. Це форма **варіації**. (Наприклад, варіації Л.Шукайло «Пісенька про коника» або варіації «Жив був у бабусі сіренький козлик» і т.д.) Нехай дитина розповість, що відбувається з героєм у кожній варіації.

- Знайомство з формою **Рондо**. Добре для цього підходить казка «Колобок». Музичне оформлення: імпровізація або, наприклад, «Рондо» А. Ельмепрайха, інші твори. Знайти та розповісти разом інші казки: - морські пригоди купців з черговими розповідями царю Салтану з казки О.Пушкіна «Казка про царя Салтана»; - «Теремок», до якого періодично заходять різні герої; - «Дюймовочка» Г. Х. Андерсена; - Образ Герди в казці Г. Х. Андерсена «Сніжна королева».

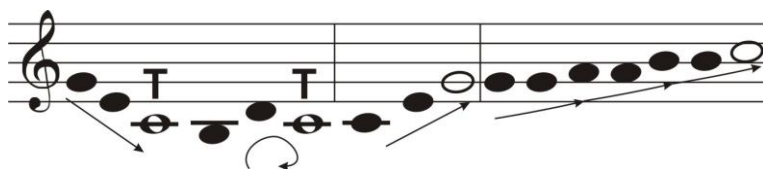
- Знайомство з **сонатною формою**. Слухаємо маленькі сонати і визначаємо контраст характеристик головних героїв. Знаходимо архетип Сонати в казках (наприклад «Лисиця і заєць», «Лисиця і журавель»). Можна самим скласти казку з музикою сонатин А. Гедіке, пізніше М. Клементі, Ф. Кулау.

Наступний етап: Починаємо роботу з розвитку звуковисотного слухового сприйняття. Музика складається, як будь-яка будівля, з цеглинок. Доцільно найбільш універсальні з них опрацювати з учнями, добитися відтворення елементів мелодичної тканини усно, співом, а згодом і письмово. При цьому досягається безліч цілей: учень свідомо, розуміючи зсередини закономірності побудови з «цеглинок» мелодії, розучує нові твори; він не боїться писати на сольфеджіо музичні диктанти – він одразу їх відтворює на папері, та багато інших моментів.

1) Спочатку знайомимо з звучанням послідовностей нот **поступенево вгору і поступенево вниз**, підключаючи зорове сприйняття. Співаємо на «та-та» з рукою, показуючи висоту напрямку звуковедення. Закріплюємо те ж саме, не дивлячись на клавіатуру, визначаючи напрямок, співаємо. Якщо до цього часу вже освоїли нотну послідовність, співаємо нотами.

2) Наступні дві «цеглинки»: **через сходинок вгору, через сходинок вниз**. Знайомимось аналогічно, при цьому не забуваємо закріплювати початкові «цеглинки» поступеневого руху. Все співаємо з рукою спочатку на «та-та», а потім нотами. Згодом ускладнюємо цей елемент за допомогою секвенції, утворюється **«косичка»**.

- Додаємо в наш арсенал «цеглинку **обспівування**». Так само закріплюємо на слух з рукою, проспівуючи на «та-та» і нотами, обов'язково захоплюємо ноти на з'єднаннях між октавами. Наприклад, Сі-Ре-До, Ре-Сі-ДО і т.п.

- Закріплюємо визначення вивчених «цеглинок» на слух.

Співаємо, демонструючи рукою висотне просування звуків. Називаємо ноти.

- **Комбінуючи відомі «цеглинки», з повторенням та без нього, ми включаємо новий тип їх подачі, по суті, ми стаємо композиторами!**

Виходять вже невеликі музичні п'єски, які закінчуються обов'язково стійкою тонікою. Спочатку дитина слухає не дивлячись на клавіатуру дану побудову і рахує кількість «цеглинок»; потім проспівує усі «цеглинки» на «та-та», показуючи рукою висоту звуку; і нарешті проспівуємо з рукою по нотах. Важлива ремарка: у кого мається досвід роботи по **релятивній системі** – впроваджуйте, тут вона саме доречна. В нашій практиці «прижилися» окремі зручні позначки, аж до випускного класу: I ступінь (тоніка) - кулак, II ст. – долоня вверх, тяжіння VII – I ст. це вказівний палець прагне до кулаку, V ст. – долоня ребром.

- Таким чином «граючись» з «цеглинками», діти незабаром легко їх впізнають і правильно використовують знання нот. (Навіть «гудошніки», які через час, непомітно для себе починають все проспівувати).

- А ми додаємо нову умову гри: визначити найстійкіший звук. «Нотки, як діти, бігають всюди, скачуть, а в кінці прибігає додому до мами. У музиці «мама» називається **тоніка**, позначається буквою **T**, а під час співу позначаємо кулачком». Спочатку почуємо тоніку в кінці поспівки, а пізніше постараємося почути її всюди (див. приклад вище і нижче):

- Знайомимося з наступною «цеглинкою» в будові музичних замків - це швидкісний ліфт від тоніки до V ступеня, і від V-го ступеня вгору і вниз в Тоніку. «V ступінь зветься **Домінантою**, це «тато» в нотному світі».

Закріплюємо
слухання і
проспівування

нотами всіх «цеглинок», з'єднаних викладачем в різні музичні поспівки, при цьому рука допомагає візуально показувати рух звуків (див. відео-додаток). Незабаром учень починає співати відразу нотами (від заданого вчителем звуку) будь-які поспівки, що програються, дізнавшись Тоніку і Домінанту по слуху.

P.S. При освоєнні ігрових навичок на фортепіано ми знайомимося з T, S, D, їх тризвуками, вчимося **дотворювати акомпанемент** до зіграних мелодій. У кінці навчального року в арсеналі учнів вже тризвуки тонічної групи (VI, I та III ступенів) S, D та D₇. Більш того, розуміючи домінанту як «двері до своєї тоніки», найбільш розвинені учні освоюють і застосовують модуляції. Але це вже матеріал наступних досліджень.

5. Метро-ритмічний розвиток

Ритмічні здібності в порівнянні з музичним слухом первинні - в людині споконвічно закладене бажання рухатися під музику. Однак ритмічні здібності менш податливіші для впливу і розвитку, ніж слухові. Крім того, збуджений або спокійний стан психіки учня в даний момент відбивається і на його ритмічних можливостях в момент виконання. Прослуховування на уроках у виконанні педагога програмних, жанрових п'єс з обов'язковим подальшим їх барвистим описом, що викликає у дітей яскраві асоціації, розширює кругозір учнів, активізує їх емоційно-слухову сферу, сприяє усвідомленню ритмічного своєрідності жанру. При прослуховуванні цих п'єс діти можуть виконувати ті чи інші дії (марширувати, кружляти у вальсі, або, плескаючи в долоні, тактувати музику, що звучить). Такі завдання сприяють також розвитку ритмічного почуття учнів, тренують їх увагу, пам'ять, допомагають у розвитку координації рухів.

Усі наведені вправи, наочний матеріал цілком застосовується на уроках і по спеціальності, і сольфеджію, а також для малят на заняттях з ритміки. Починати активувати розвиток метро-ритму треба з перших уроків. Наводимо приклади різних «хлопотушек»:

- Розвиток ритмічної пам'яті та чіткої дикції (ритмічні хлопки складів віршів). «Ми приплили на зелений острів маленьких мавпочок. Пограємо в хлопотушки?» Починаємо з елементарних **плесків**, головне – щоб учень («мавпочка») справлявся:

1)- I П I П I I I

2)- I I П П I. ♪ I. ♪ і.т.п.

Добавляємо **віршики** («Півник», «Дін дон»), потім **поспівку** («Ой, дзвони», «Савка і Гришка» та ін.). Важливо включати в рухи тіло дитини – це запорука свободи від затисків, узгодженої роботи тіла і мозку. Доцільно тривалі звуки (половинні) топати ногами, четвертні – плескати по колінах, восьмі – хлопати у долоні, а згодом шістнадцяті - в кулачки.

- Використовуємо тембри навколишніх предметів, різні шумові інструменти (**темброві хлопотушки**), як варіант – відгадувати з закритими очима. Важливо міняти місцями вчителя і учня – хто задає ритм, і хто відображає його.

Ускладнюємо хлопотушки з проспівуванням ритму на ритмослоги різною інтонацією, різним емоційним забарвленням (як миша, ведмідь та ін.);

- **Комплексна** ритмічна координація: ритм відбивають руки, метр - ноги, а рахуємо уголос.

- Не забуваємо про класичні **ритмокартки** – з ними викладачі традиційно впроваджують безліч захоплюючих вправ.

Обов'язково треба розмовляти з учнями про музичні явища, розкриваючи їх специфіку, наприклад: *«ми, люди, живемо в безлічі світів, один з них - світ звуків, ритмів. Як стукає дятел? А настінні годинники, як вони відбивають повільний ритм (Бом, бом)? Порівняйте з маленькою секундною стрілкою (тікі-тікі)?»*

Дуже поступово ускладнюємо завдання, вводячи нові терміни, наприклад, **метр** («чергування сильних та слабких долей»).

- Знайомимо учнів з **танцями, маршем**. Наведемо план роботи по освоєнню жанру **польки**: 1. Прослухати, виділивши першу долю: *«Давай польку прокрокуємо? А пострибати можеш?»* 2. Добавляємо плескіт на сильну долю, рахуємо її. 3. Розучуємо підстрибуючи рухи, рахуємо долі, плескаючи сильну у долоні: *«Бачиш, виявилось, що полька рахується до двох – це її метр!»*

Аналогічно знайомимося з вальсом, маршем; доцільно додавати в якості рухів **біг**. Діти із задоволенням грають в ігри на раптову, без попередження, зміну танцювальних рухів.

- **Написання тривалостей**, ритмічні записи. Як ритм можна записати? А створити? Тут треба на новому рівні повторити матеріал про ритмокартки та «хлопотушки», та на прикладі знайомих пісень («Ялинка», «Щедрик», будь-яка інша) заспівати їх з плескотом у долоні. Четві – по колінках, восьмі – у долоні (можливі інші варіанти), «*Так це ж наші хлопотушки!*». Залишається оформити запис короткими (восьмі) і довгими (четвертні) паличками:

- **I II III III I** («*Маленькой елочке холодно зимой*», – «*Ура, ми намалювали ритм «Ялинки!»*»). Пізніше учням розповідаємо історію про двох дівчаток, які сидять за однією партою, мають схожі зачіски – хвостики (*одинокі восьмі теж мають свої хвостики*). Коли дівчатка подружилися, стали близько одна до іншої шепотіти, їх хвостики з'єдналися (*так, як перекладинка у восьмих!*), але це ж ті ж самі дівчатка, не дивлячись на нову зачіску – перекладинку!

- Паралельно роз'яснюємо сенс пауз – «перерва у звучанні», «островки тиші між звуками», «мовчазні нотки».

- Розглядаємо окремі слова, знаходячи акценти, сильну долю: ман-да-рин (I I I), со-неч-ко (I I I). Мінємо ритм слова, перемістивши акцент – до-ро-га (I I I), або до-ро-га (I I I), при цьому змінюється і значення слова. Також зміниться значення та ритм фраз, якщо з'являється пауза: «Грати не можна, з спати!», або «Грати ! Не можна спати».

Висновок: *ритм – виразна послідовність тривалостей, акцентів та пауз.*

Нагадуємо, що процес пізнання триває багатовекторно, «поліфонічно» та до моменту знайомства з розмірами, тактами учень вже вивчив деякі елементи нотної грамотності – ноти першої октави, запис тривалостей. Тому слушно до наших «хлопотушек» додати письмові.

- Знайомство з тактами та розмірами. Існує багато поглядів серед викладачів, як доцільніше розповісти першокласникам про тактові риси. Пропонуємо наш досвід. Малюємо посеред нотного стану (на 3-й лінії) рису, над і під якою розміщуємо два головних питання, на які відповідає поняття "розмір": *Скільки?* – дві; а *Чого у нас дві?* – *четвертні у кожному такті!*

$$\begin{array}{l} \text{Розмір : } \frac{\text{Скільки?}}{\text{Чого?}} = \frac{2}{4} \end{array}$$

Коли рахуємо музику, перед кожним «Раз!» починаємо новий такт. Розмір такту - це скільки долей від першого «раза» до наступного. Пригадуємо, скільки шагів було в Вальсі? Польці? Марші?

Які ж тривалості більш підходящі для долей-кроків? – такі, що відповідають биттю нашого людського серця, бо якби ми були мишами – то крокували би шістнадцятими, а якби слонами – то, мабуть, цілими долями. Тому – «Ми крокуєм четвертями, рівно дружними рядами...» (неодмінно згадаємо віршик Г. А. Смаглій). Тому ж ми рахуємо дрібні тривалості, розбиваючи четвертні на частинки, а довгі - складаючи четвертні разом.

Четвертні не біжать і не стоять на місці – вони самі підходящі для кроків-долей. А як бути з розмірами 3\8, 6\8? А вони не ходять, а бігають!

«Уяви, що такти це вагончики, а ноти – пасажери». Прямо на нотному стані малюємо однакові вагончики, з паровозом-розміром попереду. Пояснюємо, що якщо їде «корова» (половинна), то влізе лише одна в вагончик на 2\4, а людей вміститься вже двоє (четвертні), якщо їдуть «курочки» - то їх вже буде чотири.

Зорова хлопотушка №1:

Учні на більш високому рівні знайомляться із записом шістнадцятих, ляскають ритмогрупи «восьма - дві шістнадцяті», використовують паузи, ускладнюються письмові завдання:

Зорова хлопотушка №2:

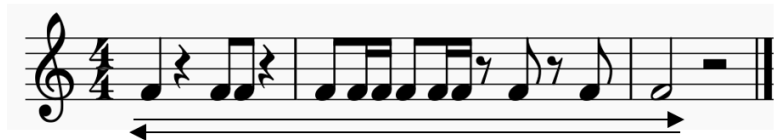

«Наш поїзд з пасажирами зібрався в поїздку на море, але перш за все треба чітко по рахунку розсадити усіх по місцях; (проляскали у долоні, половинні – по колінах, шістнадцяті – кулачками). Ура! Усі на морі, «плаваємо», гребемо руками, вчитель дає паровозний гудок, машиніст сідає на місце, і хлопками розсаджує пасажирів – ідемо додому! Але ідемо у зворотному напрямку – справа наліво, і рахувати «хлопотушку» ми будемо від кінця останнього такту до першої долі першого такту! Терпляче хлопаємо, поки усі не будуть на своїх місцях (тобто без помилок, а за відмінну «поїздку машиніст заробляє приз - наклейку»).

Перед вправою дуже корисно з рахуванням прохлопати усю піраміду тривалостей та пауз («зарядка тривалостей») - це прискорює процес засвоєння.

Паузи ми рекомендуємо показувати так: розвести долоні убік, тримаючи їх вертикально – «ворота». Пауза велика – руки опускаються від ліктя, маленька – від кисті. Поступово в усіх вправах прискорюється темп виконання, але тільки після засвоєння попереднього.

Зорова хлопотушка №3:

«А цей поїзд має вільні місця» (паузи) – ретельно все рахуємо в обидві сторони!

Для ознайомлення пропонуємо давати рахувати і 16-ті, і 32-гі (так званий «іспанський каблучок»); включаємо їх до зарядки тривалостей.

Зорова хлопотушка №4:

«Цей поїзд їде на музичний конкурс!» Рахуємо вибірково швидкі групи, потім пропонуємо чергуватися: такт учень, другий – педагог. Після засвоєння

та безпомилкового відтворення ритмічних вправ можна вводити більш складні елементи: нота з крапкою, штрихи, синкоповані ритми та ін.

Дітям також дуже подобаються ігри з передачею естафети створення ритмогрупи (краще всього на 2 такти розміром $4\backslash 4$) без перерви, не втрачаючи пульсації, від сусіда до сусіда, не виключаючи викладача. Також улюблена форма «хлопотушек» – створювати їх для вчителя (в цьому випадку не соромно попросити допомогу учня).

- Новий якісний рівень – **визначення на слух, або слуховий ритмічний диктант**. Визначаються розмір вагонів-тактів; їх кількість; покроково у кожному такті кількість пасажирів – нот та пауз, потім у кожному такті їх пишемо.

Письмові «хлопотушки» (слухові ритмічні диктанти) повинні бути доступними, спочатку без пауз, у розмірі $2\backslash 4$, від 2 – 4 тактів. *«Ситуація: настала ніч, електрику відключили, а ми повинні розсадити наших пасажирів в поїзд по місцях, і намалювати справжній план посадки!»* Коли учні засвоюють прості послідовності, можна ознайомлювати їх з іншими розмірами ($3\backslash 4$, $4\backslash 4$, $2\backslash 2$, $3\backslash 8$, $6\backslash 8$).

6. Кінесіологія – гімнастика мозку

Паралельно із розвитком музичного слуху, метро-ритму, оволодіння піаністичними навичками та освоєнням азів музичної грамотності ми пропонуємо звернути увагу на методику розкутості, "пожвавлення" та активізації роботи мозку, розроблену американськими педагогами Полом та Гейл Деннісон, презентовану в книзі «Гімнастика мозку» (12). Цей психокорегуючий напрямок, що отримав назву «Загальноосвітня кінесіологія», засновано на дослідженнях видатних психологів та педагогів: А. Гезелл, Ж. Піаже, М. Монтесорі та інших та зосереджується на ідеях природного саморегульованого розвитку дитини. Мається на увазі, що шляхом нескладних фізичних рухів тіла можна розвинути, скорегувати такі стрижневі особистісні установки, як: **1. Активізація мозку до слухової уваги; 2. Координація та**

пам'ять; 3. Зняття стресу та зосередженість без зажимів та блоків; 4. Активізація зорового сприйняття.

Як добре відомо, у дітей раннього віку розвиток рухів та інтелекту тісно взаємодіють, але цей природній механізм ламається сучасною системою освіти десь у 5 – 6 років, дитина надмірно перевантажена розумовою, зоровою діяльністю на шкоду рухової активності. Виникають внутрішні утиски і блоки, легкість і радість пізнання зникають. Нервозність стану викликає м'язову стягнутість тіла, блокує роботу мозку, гасячи функції слухання, зосередженості, пам'яті, координації та ін.

У дослідженні Пола та Гейл Деннісон пропонуються 2 типи рухів:

Перший тип - руху, що перетинають централізовану лінію тіла (два ока, вуха, руки і т. д.). Запускається механізм зняття стресових блоків і нервова система "відтає", налагоджується зв'язок між двома півкулями. Другий тип - односторонні рухи тіла, що сприяють розкріпаченню зв'язків типу "очі - руки", "бачу - чую - граю".

Лише деякі найбільш доцільні вправи, що доповнені, трансформовані для потреб як маленького, так і дорослого піаніста Колесніковою М. О., пропонуються в цієї роботі. Наводимо вправи по напрямкам їх дії:

Координація та пам'ять	Зняття стресу та зажимів	Активізація зорового сприйняття	Активізація мозку до слухової уваги
-перехресний крок, про -думка перехрестя, -ледачі вісімки, -синхронне малювання, -лічилка -запізнилка, - замок, -перехресний пальцевий крок -думаючий ковпак -вода	-позитивні точки, -вода, -черевний подих, -гаки, -вісімки двома руками -перехресний крок, -думка про перехрестя, -замок	-енергетичні позіхання, -сова, -помпа, -розслаблення ніг, -думаючий ковпак -перехресний крок, -черевний подих,	-верстви -вода, -перехресний крок, -енергетичні позіхання, -думаючий ковпак - обертання шією -сова

1. **«Перехресний крок».** **Опис:** 1- злегка нахилиючись, з'єднати ліве коліно з правим ліктем; 2- випрямитися; 3- то ж в іншу сторону. Варіант: те ж саме, але з'єднуємо руки та ноги ззаду.

Вплив:

- активація обох півкуль мозку;
- покращує бінокулярний зір;
- включає координацію;
- активує слухання;
- активує зорове сприйняття;
- знімає напруженість, сприяючи активному природному зосередженню;
- активація навичок письма, малювання, гри на інструменті.

2. **«Синхронний лист».** **Опис:** 1. Синхронно малюємо (краще стоячи) однакові букви в одному напрямку; в дзеркальному відображенні. 2. Руки тримаємо навхрест, малюємо: а) однакові картинки; б) єдину найпростішу картинку; 3. Малюємо руками та ногами в повітрі. **Заохочуємо процес, а не результат, допомагаємо в разі ускладнень.**

Вплив:

- активація обох півкуль мозку;
- розблокування затиснутих стресом областей мозку;
- синхронізація роботи півкуль;
- здатність чути партнера (в ансамблі);
- декодування зорових символів;
- розкріпачення зв'язків типу "очі - руки", "бачу - чую - граю";
- активація метро - ритму;

активація творчого мислення.

3. «Ледачі вісімки». **Опис:** Встати навпроти уявного центру перевернутої вісімки (∞) і не відриваючи руки малювати її на рівні очей. Стояти зручно. Малювання починати від центру вгору і вліво - проти годинникової стрілки, потім у зворотному напрямку за годинниковою. Якщо малюємо крейдою, то різні руки – контрастними кольорами.

1) малюємо спочатку все правою рукою, 2) потім іншим кольором лівою, 3) потім третім кольором двома руками разом, 4) супроводжувати рухи допоміжними словами «вгору, вправо» та ін., 5) аналогічно перші чотири пункти закритими очима. 6) починати малювати велику ∞ на великій вертикальній поверхні, закінчувати маленькими фігурами на горизонтальній (папір, стіна, пісок).

7) Одночасно в сторони кожній рукою «малювати» свою окружність від центру, далі перетинаються в центрі, і малюємо наперекрест.

Вплив:

- Активація синхронної роботи двох півкуль знімають стресові блоки.
- Активація бінокулярного і периферичного зору;
- Підвищення координації руху при фокусуванні «око-рука»;
- Активація читання тексту нот, прискорення осмислення;
- Включення довготривалої асоціативної пам'яті;
- Розслаблення скутості очей, шиї і плечей при зосередженні;
- Активація сприйняття глибини.

4. «Слон». **Опис:** Корпус, голова і рука витягнуті вперед, голова та вухо лежать на руці, усе це, а також кисть працює як єдине ціле. У цій позі людина додержується траєкторії малювання «Ледачої

вісімки», очі дивляться в напрямку витягнутої кисті руки. Ноги присогнуті, вільні.

Вплив:

- Рух слона активує роботу середнього вуха;
- Розвиває почуття балансу і рівноваги;
- Активує інтелект;
- Інтегрує мозок для сприйняття двома вухами;
- Розслабляє затиски в шийних м'язах, що виникають при читанні «про себе»;
- Активація слухання власного голосу та відтворюваних музичних звуків;
- Розвиток внутрішнього слухання в синтезі з приспівуванням;
- Підвищення розумових і фізичних здібностей;
- Зосередженість та невідволікання на сторонні звуки;
- Розвиток короткочасної і довготривалої пам'яті.

5. «Енергетичні позіхання». **Опис:** Уявіть, що хочете позіхнути. Помасажуйте місця над- і під корінними зубами. Зробіть глибокий релаксуючий звук позіхання, легко, вільно випускаючи його на повний голос. Пальцями продовжуючи масажувати напружені місця в зоні сходження щелеп. (3 - 6 раз повтор).

Вплив:

- Балансуючий рух кісток черепа, розслаблює скутості і знімає постстресові блоки м'язів голови і щелеп.
- Покращення моторної функції очей і м'язів, що відповідають за вокал і жування, покращує чистоту співу;
- Розвиває здатність відбирати потрібну інформацію, поліпшує окислювальні процеси в організмі, надійне і спокійне функціонування всього тіла, так як більше 50% нейронних зв'язків між тілом і мозком проходить через сухожилля щелеп - тут ключ до балансу всього тіла, емоційної рівноваги. Позіхайте частіше!

Зняття стресового стану.

6. «Думаючий ковпак». **Опис:** Вказівним і великим пальцями 2-х рук відтягаємо злегка вуха і зверху до мочок вух масажуємо. Голова вільно прямо, потім на шиї повороти голови. (Активується більш ніж 400 акупунктурних точок у вухах.) Дозволяє моментально вловити значення слів, образ, ритм, звук - одночасно.

7. «Обертання шиї». **Опис:** Обертають голову тільки попереду, не закидаючи назад, як важкий м'яч. Дихання вільне, глибоке. Затримувати там, де напруга максимальне, до розслаблення. Варіанти: а) плечі вгору; плечі вниз, б) очі відкрити, очі закрити підборіддя катається по грудях.

Вплив:

- Центрація;
- Розслаблення центральної нервової системи;
- Дикція, мова, робота мови;
- Поліпшення дихання;
- Вміння розслаблятися.

8. «Сова». **Опис:** Безстрашний політ сови, легкість огляду. Зняття напруги з голови, шиї, плечей. Підборіддя не опускаємо, спокійно фіксуємо рукою плече - повороти голови на 180 градусів.

Вплив:

- Це знімає напругу при читанні, співі;
- Відпускає затискач м'язів шиї, потилиці, щелепи;
- Вправи сприяє зняттю затискачів і блоків верхньої частини тіла;
- Полегшує зв'язку: «ноти-клавіші», «бачу-чую-відтворюю»;

9. «Гаки». **Опис:** У вправі перехрещені стопи і кисті рук - утворюють «вісімку».

Вплив:

Дотик кінчиків пальців один до одного-балансує і з'єднує роботу двох півкуль.

Замикається ланцюг електричних процесів в тілі. Мозок і тіло позбавляється від надмірної напруги, як тільки енергія починає циркулювати через зони блоковані під злиттям скорочених м'язів.

10. «Думка про перехрестя». Опис: Ліва півкуля - контролює праву частину тіла, права - ліву. Весь мозок за допомогою перехресних рухів вчиться працювати цілісно. Уявити **перехрестя** від плечей до стегон, при цьому можна пройти (пробігти) по прямій лінії, пройти по канату, їздити на велосипеді. **Перехрестя** уявити: а) всередині себе, б) усередині голови. Перебуваючи на перехресті відчути радість, свободу, «я все можу». Вплив:

- Вправа покращує і прискорює зв'язок «очей - руки», «око - нога»;
- Знімає стрес м'язовий, психологічний.

11. «Зосередженість без затискачів». Опис: Зняття стресу перед: контрольною роботою, сценічним виступ, ситуацією, що обіцяє напругу.

Вплив:

- Включення свободи мислення, позитивного настрою на подію;
- Включення творчої візуалізації, творчого мислення;
- Гармонічну роботу обох півкуль.

При цьому корисно виконувати -

12. «Позитивні точки». Опис: Легкий дотик пальців 2-х рук. Легке, приємне погладження над очима посередині між лінією волосся і брів. Вплив:

- Ця вправа послаблює накопичений емоційний стрес-блок;
- Активізує лобові частки, щоб збалансувати стрес, що виникає через специфічні спогади про

ситуації, людей, місця і навички;

- Ослаблення процесів гальмування в пам'яті («я знаю відповідь», «він у мене на кінчику язика», для виконавців «на кінчиках пальців»);
- Позитивне діє на довготривалу пам'ять.

13. «Помпа». Думки про небезпеку, «навчальні» стреси стискають сухожилля, гальмуючи всі розвиваючі та творчі процеси.

Опис: Намагатися п'ятою досягти полу, розтягуючи литкового м'яза (що стискається зазвичай довільно, при стресі). Корпус і «задню» ногу - прямо тримати. Спочатку вага на зігнутій нозі, потім при прагненні п'яти стати на підлогу, перенести вагу тіла назад. Ноги поміняти. **Вплив:**

Знімає підколінну напругу, що відразу відбивається на перерахованих вище аспектах.

14. «Розслаблення ніг». Як і в «помпі» - відновлення природної довжини сухожилць ніг. **Опис:** Корпус нахилений злегка над зігнутою ногою. Обхопити пальцями місця кріплення м'язів ладижці: нижче коліна і над гомілкою, подумки і злегка фізично розтягуємо м'язи, сухожилля щиколотки, працюючи стопою. Потім міняємо ноги. **Вплив:**

- Покращує сенсорне сприйняття і моторну функцію м'язів, що відповідають за вокал. Більш чистий спів, більш глибоке резонування голосу;
- Покращує зорову увагу і сприйняття;
- Поліпшення комунікації;
- Здатність відбирати потрібну інформацію;
- Вільне бачення і мислення під час уявної, зорової роботи;
- Стимулювання експресії і творчості.

Наостанок поєднаємо вже знайомі вправи з новим наповненням, вони також чудово працюють у якості «гімнастики мозку»:

15. «Краб – мисливець.» Кисті рук лежать на протилежних плечах в позиції, з пальцями:

*«Я стра-шен-ний гріз-ний краб,
5 – 3 - 4 - 2 - 3 - 1 - 2*

*Не спій-мать ме-не ні-як,»
5 – 3 - 4 - 2 - 3 - 1 - 2*

*«П'ять, чо-ти-ри, три та два,
1 - 3 – 2 – 4 – 3 - 5 - 4*

Враз схопив я комара!» - схопити пальцями за плечі.

16. «Замок». Округлі кисті, наче тримають кулю. Пальці стикаються подушечками. Стукаємо склади попарно пальцями, не розмикаючи решта пальців:

*«У за-мок по-нав го-ріх
1 - 1 – 2 - 2 – 3 – 3 - 4*

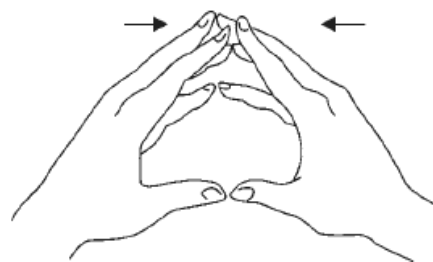
Від-чи-ни-ти я не зміг

1 - 1 – 2 - - 3 – 3-4

Ось по-ду-мав, по-кру-тив

5 – 4 – 3 – 2 - 5 – 4 - 3

Потягнув. Та все ж відкрив!

(зціпити пальці, потім різко випрямити пальці).

Як варіант, на словах *«Потягнув. Та все ж відкрив!»* - пальці над головою в замок, потім з силою роз'єднати їх.

17. «Перехресний пальцевий крок». Поза та принцип той же, що і в «Крабі – мисливцеві», кисті рук лежать на протилежних плечах в позиції, пальці «в інтервал»:

«Ось ха- тин- ка на го - рі

5\1 - 4\2- 3 - 3 - 5\1-4\2- 3

Нас че – ка –ють ти – ро - ги»

3 - 4\2- 5\1 - 5\1 - 3 - 4\2 - 5\1

18. Лічилка «Координація та пам'ять».

«Спіймали дві риби, - 2 хлопки

Пішли до білих ведмедів, - 2 шага

Годуємо ведмедів, - 2 повороти: направо, наліво.

Дружимо з ведмедиками, - почергово руки в сторони «Раз, два!»

Граємо з ними, - хлопки над головою

Катаємо їх на каруселі!» - на 2 рахунки крутиться на 360 градусів. Цикл повторюється, прискорюючись. Робимо синхронно. Далі – робимо на рахунок, чітко, разом. Пізніше – з прискоренням, з запізненим вступом другої, третьої дитини (канон).

Висновки

Яких результатів досягли учні наприкінці першого року навчання, що займалися за запропонованою методикою?

1. Піднесений емоційний душевний настрій на процес навчання.
2. Учні легко чують і відтворюють типові музичні поспівки (співають нотами і показують висоту звуків рукою), в межах 4 - 8 тактів. Містять вони поступеневий висхідний і низхідний рух, рух через один щабель, обспівування, інтервальні секвенції, хід по тризвуку. Не бояться інструменту, із задоволенням на ньому імпровізують.
3. Діти в першому класі визначають тоніку, домінанту і субдомінанту в тональності, тризвуки VI і III ступенів, потім за допомогою цих акордів підбирають акомпанемент в знайомих поспівках. Найдосконаліші оперують подвійною домінантою, здійснюють модуляцію через нові домінанти.
4. Легко простукують, проплескують ритмічні малюнки, що мають паузи, досить складне групування, аж до 32-х тривалостей, не тільки зліва направо, а й в зворотному русі.
5. Діти легко та із задоволенням рухаються та танцюють під музику згідно до її жанрового контексту, знаходячи першу долю, розмір; виконують веселі ігрові вправи з арсеналу ритміки.
6. Учні суттєво покращують свій фізичний стан, удосконалюючи гарну координацію, зосередженість, пам'ять, знімаючи психічні та фізичні затиски і блоки.

Головної цілі досягнуто – закоханість у музику проростає у закоханість до ігри на фортепіано. Така дитина, закінчивши навчання у музичній школі, не захопне кришку інструменту, буде цікавитись культурними подіями, та, сподіваємось, музикувати або професійно, або «для себе» та друзів.

Початкове навчання повинно мати в собі зародки всіх елементів розвитку майбутнього музиканта – піаніста у комплексі. Кожен урок мусить містити в собі елементи усіх компонентів-розділів, що були розглянуті у роботі, а на наступний етап переходимо тільки після засвоєння попереднього. З перших кроків ми повинні:

- виховувати внутрішній слух;
- вчити його чути те, що він грає;
- розвивати його смак і фантазію;
- вчити дитину мислити - поняття фрази, ритму, форми, асоціаціям, ладу, гармонії та інші;
- гармонійно розвивати його фізично;
- потім – вчити його грати на інструменті.

Представлені у даній роботі вправи в різних модифікаціях можна і потрібно застосовувати і далі, на інструменті, усно і письмово. Вони суттєво збагатять і полегшать роботу в теоретичних класах, в інших відділеннях музичних шкіл.

Додаток 1

Короткий орієнтовний план поетапних уроків (приблизна дистанція 1 – 2 тижня), склад та довжина засвоєння кожного розділу може змінюватися.

Заняття №1

1. **Оволодіння руками, піаністичними навичками.** Що треба, щоб музика зазвучала? З чого будується музикант (зовнішнє та внутрішня будова).
2. **Знайомство з фортепіано.** Внутрішній устрій (відкриваємо кришку). Клавіші. Педаль. Регістри.
3. **Нотна грамота. Освоєння ігрового фортепіанного простору.**
4. **Слух.** Прослуховування музики.
5. **Метро-ритмічний розвиток.** «Хлопотушки з мавпами».
6. **Кінесіологія – гімнастика мозку.** Розучуємо вправи.

Заняття №2 (стисло)

1. Управління частками тіла у вправах, танці.
2. Регістри, клавiші, педаль.
4. Звуки з педаллю, без неї. Гра «Звіри».
5. «Хлопотушки мавпячі», ритмізація слів, «Хлопотушки» з інтонуванням.
6. «Перехрестний крок».

Заняття №3

1. Послідовне розслаблення рук. Танок. Нумерація пальців.
2. Знайомство з іншими клавiшними інструментами. 2 ключі – королі.
3. Нотний стан. Знайомство з скрипковим та басовим ключами.
4. Педаль. Регістр. Почуття, емоції від музичного уривку.
5. «Хлопотушки», запис ритмізованих слів (І, П), інтонування.
6. «Перехрестний крок». «Позитивні точки».

Заняття №4

1. Танок. Розслаблення. «Кулачки». «Краб - мисливець».
2. Порівнюємо будову різних клавiшних інструментів. 2 ключі – королі. «Вулиці – октави скрипкового ключа».
3. Вірші про нотний стан. Ключі. Знаходження ДО1 на стані, клавiатурі.
4. Педаль. Регістр. Казка про «Ріпку».
5. «Хлопотушки мавпячі» та темброві. Запис ритмізованих слів (І,п), інтонування.
6. «Перехрестний крок». «Позитивні точки».

Додаток 2

Зміст відеодиску із демонстрацією запропонованих вправ (по розділах):

1. Оволодіння руками, піаністичними навичками

- 01 будова музиканта
- 02 розслаблення
- 03 управління тілом в танці
- 04 часи
- 05 кулачки. (молодші)
- 06 кулачки (старші)
- 07 краб - мисливець – російською
- 08 краб - мисливець – українською
- 09 краб-альпініст
- 10 дома - острови. Зарядка
- 11 гра замків в Острови(укр..)
- 12 гра замків в Острови. Російською
- 13 гра замків. Пісня Друга (укр..)
- 14 перельоти
- 15 мости 2-х и 3-хопорні
- 16 майстер - верхолаз через олівець

- 16а майстер - верхолаз – укр.
- 17 сороконіжка
- 18 сороконіжка (укр.) на фортепіано

2. Знайомство з фортепіано

- 01 листоноша Печкін

3. Нотна грамота

- 01 назви - покажи

4. Слух

- 01 будова фортепіано. Визначення на слух звуку з педаллю (правою, лівою), та без неї.
- 02 відлуння на правій педалі (резонанс струн)
- 03 казка «Ріпка» - образний розвиток
- 04 визначення на слух мелодії. Спів нотами + Т, Д, S
- 05 визначення на слух динамічних відтінків

5. Метро-ритмічний розвиток

- 01 «хлопотушка» мавп – відкриті очі
- 02 «хлопотушки» мавп – закриті очі
- 03 Острови хлопками
- 04 визначаємо та лясаємо ритм слів
- 05 інтонаційні «хлопотушки» - образи
- 06 інтонаційна «хлопотушка» – ведмідь
- 07 ритмічні картинки (стукаємо, кажемо, називаємо)
- 08 ритмічна картинка 2-голосна
- 09 визначаємо долі в польці, вальсі, бігу (в русі)
- 10 «хлопотушки» по нотах
- 11 «хлопотушки» по нотах 2
- 12 «хлопотушка» зворотна с синкопою

6. Кінесіологія – гімнастика мозку

- 01 перехресний крок
- 01а перехресний крок за спиною
- 02 перехрестя спереду
- 03 ледачі вісімки
- 04 думаючий ковпак
- 05 крюки
- 06 позитивні точки
- 07 помпа

- 08 розслаблення ніг
- 09 замок
- 10 хатинка
- 11 лічилка –«запізнилка»
- 12 лічилка –«запізнилка» с прискоренням

Список рекомендованих та використаних джерел

1. Алексеев А. Педагог творческого поиска // Сов. Музыка, 1981, № 3.
2. Алексеев А.Д. Методика обучения игре на фортепиано. Издание третье – М.: Музыка, 1978.
3. Альперович Л. Чтение с листа. Пособие для начинающих пианистов. – К., 2010.
4. Агажанов А. Воспитание музыкального слуха. Методическое пособие. -М., 1985.
5. Апраксина О. Музыкальное воспитание в школе. Вып.11. -М., 1976.
6. Артоболевская А.Л. Первые встречи с музыкой. Учебное пособие, изд. 4-е. М., 1989.
7. Артоболевская А. Хрестоматия маленького пианиста // Личность ученика и обучение. - М., 1991.
8. Баренбойм Л. Путь к музицированию. 2-е изд. - Л., 1979.
9. Вейс П. Ступеньки в музыку. – М., 1980.
10. Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве. - М., 1966.
11. Голдман Дж. Семь секретов исцеления звуком. – К., 2009.
12. Гофман И. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. - М., 1961.
13. Деннисон П., Деннисон Г. Образовательная кинестетика для детей: Базовое пособие по Образовательной Кинесиологии для родителей и педагогов, воспитывающих детей разного возраста: Пер. с англ. - М., 1998.
В роботі використані ілюстрації цього видання.
14. Кончаловская Н. Нотная азбука. – М., 1978.

15. Котляревская-Крафт М., Москалькова И., Бахтан Л. Сольфеджио. Подготовительный класс. Домашние задания. Учебное пособие. — М.; СПб. 1995.
16. Ляховицкая С. О педагогическом мастерстве. - Л., 1963.
17. Монтессори М. Помоги мне сделать это самому / Сост., вступ. статья М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов. – М., 2000.
18. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. 5-е изд. - М., 1987.
19. Орф Карл. Система детского музыкального воспитания. Под ред. Л. Баренбойма. – Л., 1970.
20. Полвала В. Давайте сочинять музыку. 1-2 классы. – К., 1988.
21. Ребенок за роялем. Педагоги – пианисты социалистических стран о фортепианной методике. Сост. Ян Достал. – М., 1981.
22. Соколова Н. Ребенок за роялем. Хрестоматия для фортепиано в 2 и 4 руки с пением. – М., 1983 г.
23. Тимакин Е. Воспитание пианиста. Изд. 2-е. – М., 1989.
24. Тургенева Э. «Пианист – фантазёр: Учебное пособие по развитию творческих навыков и транспонированию». - М., 1987
25. Фортепианная школа Фаины Брянской для маленьких музыкантов с играми, сказками, путешествиями и загадками. Части 1, 2, 3. – М., 2008.
26. Хереско Л. Музыкальные картинки. Занимательная книга для первоначального обучения детей игре на фортепиано. – М., 1983 г.
27. Шатковский Г. И. Развитие музыкального слуха. М., 1996
28. Великий психологічний словник / Упор. та заг. ред. Б. Мещеряков, В. Зінченко. - СПб., 2004.
29. Гелунова А., Чиркіна В. У світі музики. Розробка занять для дітей 4-6 років. – Х., 2007.
30. Нейгауз Г. Г. Роздуми, спогади, щоденники. М., 1983
31. Сольфеджіо. Програма для музичної школи, музичного відділення ПСМНЗ (ШЕВ). Укладачі Єпімахова О., та ін. – К., 2012.